

Електронний журнал «Ефективна економіка» включено до переліку наукових фахових видань України з питань економіки (Категорія «Б», Наказ Міністерства освіти і науки України № 975 від 11.07.2019). Спеціальності – 051, 071, 072, 073, 075, 076, 292.
Ефективна економіка. 2026. № 2.
ISSN 2307-2105

Copyright © The Author(s). This is an open access article distributed under the terms of the Creative Commons Attribution License 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by/4.0/>).

DOI: <http://doi.org/10.32702/2307-2105.2026.2.3>

УДК 331.5 : 338.3

О. П. Романко,
д. е. н., доцент, професор кафедри бізнесу та управління,
Університет Короля Данила
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1587-1370>

ГРАНТОВЕ ФІНАНСУВАННЯ УКРАЇНСЬКОГО БІЗНЕСУ: ДИНАМІКА, ПРОГНОЗ ТА ХАРАКТЕРНІ ОСОБЛИВОСТІ

О. Romanko,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of
Business and Management, King Danylo University

GRANT FINANCING OF UKRAINIAN BUSINESS: DYNAMICS, FORECAST AND EXPECTED EFFECT

У статті досліджено сутність категорії грантове фінансування українського бізнесу з 2022 року. Узагальнено процес становлення та розвитку грантової підтримки українського бізнесу в умовах повномасштабної війни та високої економічної невизначеності. Досліджено трансформацію грантових програм, як ключового інструменту фінансової стабілізації, відновлення та розвитку підприємницького сектору.

Проаналізовано обсяги, напрями й динаміку грантового фінансування в Україні у порівнянні з практиками країн ЄС, а також виявлено принципові відмінності цілей і результатів такої політики. Особливу увагу приділено ролі держави, міжнародних донорів та адаптації бізнесу до формування нової грантової культури в країні. Запропоновано прогноз подальшого грантового забезпечення та обґрунтовано значення грантів як системного чинника економічної стійкості в країні післявоєнного періоду.

The article summarizes the formation and development of grant support for Ukrainian business under conditions of full-scale war and extreme economic uncertainty. It examines the transformation of grant programs since 2022, when they became a key financial instrument for business survival, stabilization, and recovery, rather than a traditional tool for innovation stimulation as practiced in most EU countries. The study analyzes the dynamics, volumes, and sectoral directions of grant financing for Ukrainian enterprises, highlighting the sharp increase in grant consumption compared to the pre-war period. Particular attention is paid to the role of the state in transforming fragmented grant initiatives into a systemic policy of economic resilience through regulatory, institutional, financial, coordination, and analytical functions.

The paper also explores the adaptation of international grant funds to Ukrainian realities, including simplified access procedures, regional targeting, integration of grants with financial instruments, and a focus on energy resilience, micro and small enterprises, and employment preservation. At the same time, the behavior of Ukrainian businesses is analyzed, emphasizing the shift from reactive, short-term crisis management toward proactive integration of grant financing into development strategies, investment decisions, and institutional modernization. A comparative analysis with selected EU countries demonstrates significant differences in grant volumes per capita, reflecting disparities in economic stability, institutional maturity, and access to European funding mechanisms. Based on the identified trends, a forecast of grant support for Ukrainian business for the

medium term is proposed. The findings confirm that grant financing has become an essential component of Ukraine's economic recovery model, strengthening business resilience and forming the foundation for post-war growth and structural transformation of the national economy.

This is a place for a new economy that our country will be created for in its post-war period. The laws of its formation require diversification of quality tools to support business, its development and rapid expansion. And this will not always be based on European grant programs or practices. Accordingly, there is a need to carefully study grant practice and shape the flow of external borrowing funds based on the principles of national need.

Ключові слова: *грант, грантові потоки, ефективність грантового фінансування, гранти для бізнесу, аналіз грантових потоків.*

Keywords: *grant, grant flows, grant funding efficiency, grants for business, grant flow analysis.*

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок із важливими науковими чи практичними завданнями. Грантові програми для українського бізнесу з'явилися в широкому форматі після 2022 року. Вони виступили інструментом фінансової допомоги економічним суб'єктам в країні яка перебуває в стані війни. З однієї сторони бізнес занурився в освоєння грантових коштів які направляються на стабілізацію та розвитку їх бізнесу з другої сторони переходять на очікуваний антикризове управління або управління в умовах не визначеності. Для наукового дослідження є цікавим вивчити напрямки та обсяги грантових коштів для нашого бізнесу порівняти їх з такою ж політикою в інших країнах. Враховуючи що грантові процеси широкого формату в національній економіці запустилися в критичний період то і очікувані результати є відмінними від аналогічної політики для більшості країн ЄС. Для закордонних країн грантові програми функціонують як стимул до формування забезпеченого бізнесу, а в Україні як

неочікуваний інструмент підтримки бізнесу. Доцільно розглянути напрямки грантового фінансування бізнес сектору для виокремлення тих які відгукуються в політиках грантових фондів і реальності національної економіки. Важливим залишається здійснити прогноз грантового забезпечення бізнесу на наступні три роки для розуміння загальної ваги такого фінансування.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В наукових працях як вітчизняних, так і закордонних фахівців вивчено питання грантів та грантових політик, аналізовано грантові програми які діють на території країни та фондів що їх забезпечують. До таких науковців відносяться: П.Г. Поплавський, М. Кобеля-Звір, К. Калініна, І.Ф. Баланюк, К. Карнель, М. Оттавіані, Ю. Пройссер, тощо. Науковці які присвятили свої дослідження саме оцінці ефективності грантового фінансування та прогнозам щодо видозмінення грантових програм відносимо - О. М. Мотузка, В. В. Пархоменко, Л. Задорожна та М. Парк, С. К. Майті, С. Вухті, тощо. А питаннями глибокого аналізу грантового впливу на сектори економіки займалися – А. О. Свистун, А.І. Сезар, А.Д. Браян, Л. Лефгрен, В. Крістофер. Актуальним залишається вивчення українського досвіду освоєння грантових коштів бізнесом, визначенням різниці очікування діалогового сектору економіки від реальності розвитку міжнародних грантових програм та аналізування ефективності грантової підтримки бізнесу який перебуває в періоді невизначеності.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Полягає в узагальненні практики грантового фінансування українського бізнесу з 2022 року, початку формування грантової культури в країні, характеристиці в динаміці та в порівнянні обсягів освоєння грантових коштів, виокремлення особливості роботи грантових програм в Україні та прогнозування щодо розвитку даного фінансового інструменту.

Виклад основного матеріалу дослідження. Досвід українського бізнесу є неоціненний оскільки за роки існування незалежної країни

економічна система перебувала в різних станах. Кризи, стагнації, занепад, ковід, трансформація, анексія це із негативних періодів економічної системи країни, але початок повномасштабного вторгнення в лютому 2022 року призвів до «шоку» національної системи країни. Бізнес який залишився або мав змогу залишитися в стані функціонування перейшов на планування власної діяльності на короткий проміжок часу. Зі стратегічного планування був обраний формат антикризового управління або тактичного управління в умовах невизначеності. Перебуваючи в такій формі управління яке дає можливість досягати цілей на короткий період підприємства широко інформують про доступні грантові програми.

Саме у 2022 році розпочинається розвиток грантових програм для бізнесу які стали доступними за певними умовами. До цього періоду грантове фінансування ділових суб'єктів господарювання мала малозначні обсяги. Грантовій підтримці в Україні сприяла політика грантових фондів щодо підтримки секторів економіки в період невизначеності. Власники грантових фондів заручившись підтримкою своїх країн розширили грантові програми які стали подекуди вперше доступними для наших підприємців. Для деяких програм представники бізнесу з України були претендентами на гранти як виняток для країни не з-поміж ЄС. Отже, можна свідчити що розвиток грантових програм для бізнесу припав на 2022 рік, в період коли для більшості ділових суб'єктів ставало актуальним питанням самого існування.

Так за деякими програмами ЄС для МСП гранти у 2021 році складали менш як €1 млн загальної суми для підтримки бізнесу. Єдиний фонд який підбив підсумки діяльності в цьому році, Ukrainian Start-Up Fund, зазначив що було схвалено близько 200 стартапів на загальну суму 135 млн грн грантової підтримки в Україні для проєктів у різних галузях (*AI, Fintech, EdTech тощо*) [1]. В той же ж час Єврокомісія у 2021 році провела дослідження SAFE, в якому зазначається, що приблизно 16 % малих та середніх підприємств у ЄС використовували гранти чи субсидовані кредити (у ЄС загалом) [2].

**Таблиця 1. Рейтинг країн ЄС за рівнем грантового освоєння
коштів бізнесом в 2021 році***

Місце	Країна	Рівень освоєння	Орієнтовний обсяг грантів для бізнесу, млрд €
1	Польща	Дуже високий	4–6
2	Італія	Дуже високий	3–5
3	Іспанія	Дуже високий	3–4,5
4	Німеччина	Високий	2–4
5	Франція	Високий	2–3,5
6	Румунія	Середньо-високий	1,5–2,5
7	Чехія	Середній	0,8–1,2
8	Угорщина	Середній	0,7–1,1
9	Португалія	Середній	0,6–1,0
10	Греція	Середній	0,6–0,9

**Статистична інформація*

Грантове забезпечення бізнесу в країнах ЄС до 2022 року інтенсивно використовувалося для стимулювання певних секторів, підвищення продуктивності праці та самозабезпечення бізнесу, перехідних моментів в бізнесі на шляху еко та ощадливого виробництва, тощо [3]. Наприклад грантова політика Польщі для бізнесу була широкою та багаторівневою. Основні напрями включали підтримку інновацій та R&D, екологічні та інфраструктурні проєкти, розвиток МСП (особливо через локальні гранти) та міжнародні конкурси й програми ЄС [4]. Їх компетитивні грантові конкурси з чіткими критеріями інноваційності, екологічних і цифрових компонентів часто мали такі вимоги: фінансувалося до 50 % витрат проєкту; наявність співфінансування бізнесом; додатково бізнес мав подавати плани з потенційним економічним ефектом / ROI на період до 3 років; покривалися різноманітні витрати в тому числі на поточну діяльність; розмір гранту на старт бізнесу сягав 50 тис. злотих [5].

Характер грантової політики в ЄС має певні особливості які й ускладнюють їх калькуляцію, а це: різноманіття грантових механізмів які фінансуються через багаторічні бюджети (2021–2027 рр.), тощо; розділення коштів по багаторічним програмам поступово; не збираються централізовано інформація за окремий рік у вигляді загальної суми по країні; в окремих державах гранти часто розподіляються через різні національні, регіональні чи

міжнародні інструменти без обов'язкової публічної консолідованої статистики; є практика визначення частки компаній, які використовують грантову підтримку, а не загальний бюджет освоєних грантів у конкретному році [6].

До основних причин відсутності грантів в Україні в зазначений період доступними для бізнесу відноситься: державна політика не розглядала гранти як основним інструментом підтримки/стимулювання економіки; фінансова підтримка відбувалася через пільгові кредити, податкові стимули або інвестиційні стимули (наприклад програма «5–7–9 %»); існуючі програми були специфічними донорськими проектами з певним вузьким напрямком (наприклад, гранти на інновації, експортні програми, підтримка сатрапів). Їх основна характеристика: нерегулярні, вузько спрямовані, доступні для певного кола суб'єктів (за галузевим поділом чи розміром підприємства), без інформованості суспільства, тощо.

Відповідно у 2022 році коли з'явилися перша хвиля різних грантових програм для бізнесу, щоб його підтримати відбулося зіткнення діаметральних суперечностей. З однієї сторони ділові суб'єкти мали передумови щодо такої політики: відсутній досвід залучення грантових коштів, нерозуміння грантової процедури та культури; негативний досвід залучення кредитних коштів; наявна не прозора бухгалтерська та управлінська звітність; упереджене ставлення щодо грантових фондів. Самі підприємства займалися тактичним управлінням в період війни; оптимізацією всіх бізнес-процесів; зміною логістичних ланцюгів діяльності; релокацією виробничих потужностей; пошук нових працівників, ринків, шляхів зменшення поточних витрат та нових клієнтів, тощо. З другої сторони країни партнери у знак підтримки країни в період війни пропонують саме грантове фінансування, як інструмент підтримки тим суб'єктам господарювання які не тільки борються за своє бізнес існування, але й прагнуть розвитку/компенсації втрачених можливостей.

Для забезпечення успішної грантової політики в країні були виконані головними суб'єктами важливі функції. Так, держава виконала ряд заходів, для трансформації з фрагментарного інструменту підтримки в системний

механізм економічної стабілізації та відновлення бізнесу. Держава посилила свою роль не лише як розпорядника коштів, а як координатора, гаранта та каталізатора економічної активності (Табл. 2) [7]. А також створила сприятливі умови щодо інформування грантових пропозицій та освоєння грантової культури споживання.

Таблиця 2. Функції держави у формуванні грантової політики та їх реалізація в Україні в період 2016-2025 рр*

Функція держави	Зміст функції	Реалізовані заходи в Україні
Стратегічна	Визначення пріоритетів грантової підтримки та цільових секторів	• Прийняття Стратегії економічної безпеки України • Формування пріоритетів відновлення (МСП, переробка, агро, ІТ, інновації) • Орієнтація грантів на самозайнятість і створення робочих місць
Нормативно-правова	Формування правового поля для грантів	• Запуск програм через постанови КМУ (зокрема програма «Робота») • Спрощення процедур звітності для МСП • Адаптація норм до стандартів донорів (ЄС, Світовий банк, USAID)
Фінансово-ресурсна	Акумуляування та розподіл коштів	• Залучення міжнародної донорської допомоги для бізнесу • Співфінансування грантів з держбюджету • Розширення безповоротних грантів замість кредитів у 2022–2024 рр.
Інституційна	Створення інституцій для адміністрування грантів	• Діяльність Міністерства економіки України як ключового координатора • Запуск Дія.Бізнес як інфраструктури підтримки МСП • Залучення державних банків до адміністрування програм
Координаційна	Узгодження дій між органами влади та донорами	• Координація з ЄС, GIZ, USAID, UNDP • Поєднання грантів з програмами пільгового кредитування («5–7–9 %») • Недопущення дублювання підтримки
Відбіркова	Забезпечення конкурсності та прозорості	• Відбір заявок через цифрові платформи (Дія) • Формалізовані критерії оцінки (бізнес-план, робочі місця) • Автоматизація процесів подання
Контрольна	Контроль цільового використання коштів	• Банківський фінансовий контроль використання грантів • Моніторинг виконання умов (створення робочих місць) • Механізми повернення коштів при порушеннях
Оціночно-аналітична	Оцінка економічного ефекту грантів	• Аналіз результатів програм МСП (кількість бізнесів, зайнятість) • Публікація зведених звітів Мінекономіки • Коригування програм за результатами
Інформаційно-освітня	Поширення інформації та навчання бізнесу	• Мережа Дія.Бізнес центрів • Консультації щодо грантів і бізнес-планування • Освітні програми для підприємців та ветеранів
Стимулююча (каталізаторна)	Запуск економічної активності через гранти	• Гранти як альтернатива кредитам у кризовий період • Стимулювання самозайнятості ВПО та ветеранів • Фокус на локальну економічну активність

*Сформовано автором

Міжнародні грантові фонди адаптувалися до реальних умов функціонування бізнесу в країні та відобразили їх у вимогах отримання коштів. Приклад таких адаптаційних заходів є: швидкий доступ до грантових коштів (URTF і траст-фонди World Bank для термінових потреб); спеціальні програми для МСП (EU4Business для мікробізнесу у деокупованих регіонах); гранти на енергоефективність (NORAD/GIZ енергостійкість); інтеграція грантів з фінансуванням (Ukraine Facility через банки); регіональний фокус (USAID підтримка Східної України) [8].

Бізнес же своєю чергою здійснив перелом щодо свого бачення функціонування в сторону розвитку та далекоглядності конкурентної політики. Сьогодні не відомі факти, щоб бізнес в країні якій проходять бойові дії освоював грантові кошти на перспективу діяльності, масштабування, розвитку в цілому. У 2022 році почалися формуватися стратегії національного розвитку бізнесу за умов крайньої невизначеності. В цей період паралельно відбувалося закриття суб'єктів господарювання та відкриття нових МСП уже з грантовою підтримкою. Що означало що формується новий кластер бізнесу який готовий функціонувати навіть з додатковими зобов'язаннями перед грантовими фондами за таких не сприятливих умов в країні. Зміна фокуса бізнесу в сторону розвитку створила в економічній системі підприємства високої адаптивності, мобільності підходів управління та готових формувати нові навички та підходи для свого розвитку.

Гранти нівелювали негативне попереднє сприйняття кредитних коштів та залучили до свого використання більшу кількість активних суб'єктів. Бізнес перейшов від реактивного використання грантів як антикризового ресурсу до проактивної інтеграції грантового фінансування у стратегії розвитку, інвестиційні рішення та інституційне вдосконалення підприємств. Це підтверджує динаміка грантового споживання в Україні з 2021 по 2025 роки (Табл 3.) [9].

Таблиця 3. Грантові кошти для бізнесу в Україні (2021–2026, орієнтовно)*

Рік	Грантові кошти (млрд грн)	€/ 1 особу населення	Приріст грантів (%)
2021	~0,1	~0,06	—
2022	~3,5	~21	—
2023	~5,0	~31	+43 %
2024	~10,3	~64	+106 %
2025	~12,0	~75	+16 %
2026 (прогноз)	~14,0–15,0	~85–95	+17–25 %

**Систематизовано автором на основі статистичної інформації*

Бізнес використав грантову підтримку порівняно з 2022 роком до 2025 року в 3,4 раза більше, що становило до 12 млн грн. У відповідність до динаміки згідно з лінійним середнім приростом можна очікувати збільшення споживання грантових коштів на поточний 2026 рік до 15 млн грн. І це за умов не повного використання грантових коштів які були виділені фондами для бізнес-середовища. Величина не використаних коштів сягає у відсотковому співвідношенню до планової величини 12-15%. Враховуючи закритість самих фондів важко здійснити аналіз причин такої величини не освоєння (Рис.1).

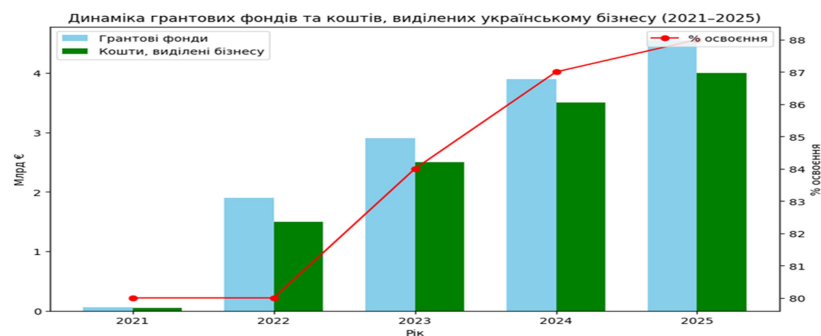

Рисунок 1. Динаміка грантових фондів та коштів виділених для українського бізнесу (2021-2025 рр).

Обсяг грантових надходжень до використання бізнесом є значними в порівнянні до воєнного періоду в країні. Але розглядаючи цю величину серед інших країн ми можемо тільки сподіватися на таку ж грантову політику в період новітньої економіки України.

Таблиця 4. Гранти для бізнесу на 1 особу, (€ / особу)

Країна	2021	2022	2023	2024	2025*
Польща	132	171	184	179	158
Італія	68	102	110	105	98
Румунія	105	184	200	190	170
Чехія	93	168	187	177	159
Кіпр	89	277	330	308	265
Мальта	77	288	346	327	288
Україна	1	38	68	100	120

*Статистична інформація, дані за 2025 рік без уточнень

Лідером грантового освоєння коштів серед країн ЄС є Польща яка щорічно формує та реалізовує грантові програми для бізнесу які на 90% складаються з європейських коштів. Мальта як одна із найменших країн в ЄС має і скромні параметри освоєння грантових коштів для ділового сектору. Але і вони є у 2,4 раза вищі за освоєння грантового фінансування українським бізнесом. Звісно цьому є декілька вагомих аргументів, по – перше Україна не є членом ЄС і по друге, в країні іде четвертий рік війна. Ні перше, ні друге не стало на заваді формуючи грантову підтримку ділового сектору з 2022 року і дає сподівання щодо удосконалення залучення грантових фондів до співпраці. Найбільші міжнародні грантові фонди змінили свої підходи до роботи з українським підприємництвом як виклик щодо потреби підтримати діловий сектор країни (Табл. – 5).

Таблиця 5. Адаптаційні заходи міжнародних грантових фондів до роботи з українським підприємництвом з 2022 року*

Адаптація	Приклад/Фонд	
Швидкий доступ до грантових коштів	URTF і траст-фонди World Bank для термінових потреб.	Світовий Банк
Спеціальні програми для МСП	EU4Business для мікробізнесу у деокупованих регіонах.	Фонд розвитку підприємництва
Гранти на енергоефективність	NORAD/GIZ енергостійкість.	Фонд розвитку підприємництва
Інтеграція грантів з фінансуванням	Ukraine Facility через банки.	Mikhailenko
Регіональний фокус	USAID підтримка Східної України.	USAID

*Систематизований підхід

Висновки та перспективи подальших розвідок у даному напрямі.

Грантова підтримка бізнесу в Україні набула системного та стратегічного значення саме в період повномасштабної війни. До 2022 року гранти не

розглядалися як ключовий інструмент державної економічної політики, а мали фрагментарний, вузькоспрямований характер і були доступні обмеженому колу суб'єктів господарювання. Початок воєнних дій спричинив глибокий шок національної економіки, що актуалізувало необхідність швидкого пошуку безповоротних фінансових ресурсів для збереження підприємницької активності та зайнятості.

У 2022–2025 роках відбулася суттєва трансформація грантової політики, у межах якої держава та міжнародні партнери сформували нову модель підтримки бізнесу, орієнтовану на стабілізацію, відновлення та адаптацію підприємств до умов невизначеності. Запровадження цифрових механізмів подання заявок, спрощення процедур, поєднання грантів із фінансовими інструментами та регіональний фокус сприяли зростанню доступності грантових програм для мікро-, малого та середнього бізнесу. Водночас держава посилила свою роль як координатора і гаранта прозорості використання коштів, що підвищило довіру бізнесу до грантових механізмів.

Український бізнес, перебуваючи в умовах війни, продемонстрував високу здатність до адаптації. Поступово відбулося зміщення акценту з реактивного антикризового управління до проактивного використання грантів як елементу стратегічного розвитку. Це сприяло формуванню нового прошарку підприємств, здатних інтегрувати грантове фінансування у власні інвестиційні рішення, модернізацію виробництва та розвиток людського капіталу. Порівняння з країнами ЄС показує суттєвий розрив у рівні грантового забезпечення на душу населення, проте динаміка зростання в Україні свідчить про значний потенціал подальшого розвитку грантової політики як важливого чинника економічної стійкості та післявоєнного відновлення.

Подальшим напрямком дослідження є вивчення ефективності грантового фінансування бізнесу в країні, за економічним так не економічним ефектом. Та прогнозування цих ефектів на короткий та довгий проміжок часу в розрізі значення для новітньої економіки України.

Література

1. Український фонд стартапів. Український фонд стартапів підбив підсумки роботи. URL: <https://usf.com.ua> (дата звернення: 15.01.2026).
2. Європейська комісія. Європейський центральний банк. Опитування щодо доступу підприємств до фінансування. Люксембург, 2021. 92 с. URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/access-finance/data-surveys_en (дата звернення: 15.01.2026).
3. Європейський Союз. Багаторічна фінансова програма Європейського Союзу на 2021-2027 роки: офіційний портал / Європейська комісія. Брюссель, 2021. URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027_en (дата звернення: 15.01.2026).
4. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Державна підтримка бізнесу у сфері досліджень, розробок та інновацій: інструменти політики та оцінювання. Париж. Видавництво ОЕСР. 2020. DOI: 10.1787/87c4ef36-en.
5. Світовий банк. Швидка оцінка завданої шкоди та потреб України. Вашингтон. 2022. URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/publication/rdna> (дата звернення: 15.01.2026).
6. Організація економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР). Державне управління у фокусі 2023: координація політики та реагування на кризи. Париж. Видавництво ОЕСР. 2023. DOI: 10.1787/1c258f55-en.
7. Міжнародний валютний фонд. Фіскальна політика реагування на кризи в країнах з ринками, що формуються. Вашингтон, округ Колумбія, 2022. URL: <https://www.imf.org/en/Publications> (дата звернення: 15.01.2026).
8. Міністерство економіки України. Грантові програми підтримки бізнесу в умовах воєнного стану: аналітичний огляд. Київ, 2023. URL: <https://me.gov.ua/Diialnist/PidtrimkaBiznesu> (дата звернення: 15.01.2026).
9. Портер М. Є. Конкурентна стратегія: методи аналізу галузей і конкурентів. Нью-Йорк. Free Press, 2008.

References

1. Ukrainian Startup Fund (2026), Ukrainian Startup Fund summarized the results of its activities. URL: <https://usf.com.ua> (*Accessed 15 January 2026*).
2. European Commission and European Central Bank (2021), Survey on the Access to Finance of Enterprises. Luxembourg, URL: https://single-market-economy.ec.europa.eu/smes/access-finance/data-surveys_e (*Accessed 15 January 2026*).
3. European Union (2021), “Multiannual Financial Framework of the European Union for 2021-2027: official portal European Commission”, URL: https://commission.europa.eu/strategy-and-policy/eu-budget/long-term-eu-budget/2021-2027_en (*Accessed 15 January 2026*).
4. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2020), Public support to business R&D and innovation: policy instruments and evaluation. OECD Publishing, Paris. DOI: 10.1787/87c4ef36-en.
5. World Bank (2022), “Ukraine Rapid Damage and Needs Assessment”, Washington, DC, URL: <https://www.worldbank.org/en/country/ukraine/publication/rdna> (*Accessed 15 January 2026*).
6. Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD) (2023), “Government at a Glance 2023: policy coordination and crisis response”, OECD Publishing, Paris. DOI: 10.1787/1c258f55-en.
7. International Monetary Fund (2022), “Fiscal policy responses to crises in emerging economies”, [Online], Washington, DC. URL: <https://www.imf.org/en/Publications> (*Accessed 15 January 2026*).
8. Ministry of Economy of Ukraine (2023), “Grant programs for business support under martial law: analytical review”, [Online], URL: <https://me.gov.ua/Diialnist/PidtrimkaBiznesu> (*Accessed 15 January 2026*).
9. Porter, M.E. (2008), Competitive strategy: techniques for analyzing industries and competitors, Free Press, New York.

Отримано редакцією журналу / Received: 19.01.26
Прорецензовано / Revised: 25.01.26
Схвалено до друку / Accepted: 19.02.26